

Maria Teresa Ferrer i Mallol

**Barcelona i la política mediterrània catalana:
el Parlament de 1400-1401**

La inseguretats marítima. Sardenya, centre del corsarisme mediterrani

Les nombroses guerres que havien tingut com a escenari el Mediterrani al llarg del segle XIV i en les quals havien intervingut les màximes potències marítimes, Gènova, Pisa, Venècia i la Corona d'Aragó, així com també Castella — que des de Pere el Cruel freqüentava també les aigües mediterrànies¹ —, havien provocat un enorme augment de la pirateria a càrrec, gairebé es podria dir que en un 70 o 80%, de naus cristianes. En efecte, molts patrons i armadors de naus, acostumats als guanys fàcils i considerables derivats de la guerra en cors no es resignaren a renunciar-hi quan acabaren les guerres i, de manera més o menys controlada, continuaren dedicant-s'hi pel seu compte.

Quan acabà el segle, el centre més gran de pirateria del Mediterrani occidental era l'illa de Sardenya. Diverses circumstàncies li havien donat aquest caràcter, la més important era l'estat de guerra en el qual, llevat d'alguns breus períodes de pau, vivia l'illa des de la conquesta catalana. Després de la revolta del jutge d'Arborea en temps del rei Pere el Cerimoniós², la situació dels catalans a l'illa havia anat empitjorant progressivament; en començar el regnat de Martí l'Humà, la Corona només conservava a l'illa les ciutats de Càller, l'Alguer, Sàsser, que es perdé l'any 1397, i el castell de Longosardo, així com algunes altres petites fortaleses i encara això a costa d'un gran esforç³. Les dificultats que trobaven les guarnicions catalanes per a mantenir-se en aquests llocs eren molt grans, ja que no eren més que enclavaments en zona rebel, molt aïllats entre si, i depenien gairebé exclusivament de l'aprovisionament marítim. Per això donaven per bo qualsevol mitjà que servís per a alleujar llur situació, ja que el monarca, que comptava amb pocs recursos⁴, no podia assegurar de manera regular ni l'aprovisionament ni el pagament de les tropes.

Els pirates, en casos excepcionals, eren admesos i assegurats si portaven, per exemple, provisions a una ciutat en temps de carestia; Barcelona gaudia d'un privilegi d'aquestes característiques, el de "vitualles"⁵. L'estat d'excepció que regnava perpètuament a Sardenya⁶ feia que els pirates trobessin refugi segur als seus ports, si eren perseguits⁷ o necessitaven hivernar, fer reparacions o aprovisionar-se, seguretat personal i bon mercat per a vendre tot el producte de llurs robatoris.

La llunyania de Sardenya de la metròpolis, que atorgava als oficials reials a l'illa una gran autonomia de govern, hi afavoria també la pervivència del corsarisme, malgrat les innombrables i contínues protestes dels estaments burgesos catalans. En efecte, els oficials reials, responsables davant del rei de la conservació de les posicions catalanes a l'illa enfront dels rebels, es trobaven moltes vegades abandonats a llurs propis mitjans; en aquestes ocasions, els corsaris, que proporcionaven al mateix temps viandes i diners i contribuïen a la defensa de l'illa amb llurs vaixells, eren insubstituïbles. Ho asseguraven així els oficials reials⁸ que, per tant, no demostraren mai estar gaire disposats a atendre les queixes dels mercaders catalans de la metròpolis, que eren els qui resultaven perjudicats directament o indirecta pels pirates. Els síndics de les ciutats marítimes catalanes, reunits en Parlament entre 1400 i 1401, se'n queixaren amargament. En llur proposició al rei exposant el greu estat del comerç a causa de la inseguretat marítima, aquests síndics arribaren a acusar els oficials reials a Sardenya de participar directament en els guanys dels corsaris que protegien⁹. No és improbable que això s'esdevingués efectivament, ja que els oficials consideraven la major part de les preses fetes pels pirates com de bona guerra, cas en el qual el rei i els seus oficials tenien dret a una part del botí.

Sardenya era situada, a més, en un lloc estratègic, des d'on podien ésser interceptades les línies comercials que anaven de Llevant a Gènova, Marsella i Barcelona o les que unien els ports catalans, provençals o italians amb Sicília i Nàpols, com també amb els mercats atlàntics. Es comprensible, doncs, que l'illa fos un veritable paradís per als pirates¹⁰.

Sardenya comptava amb una flota piràtica pròpia, de catalans afinats a l'illa, generalment de petit tonatge, que es dedicava, podríem dir, a la pirateria de cabotatge, sense allunyar-se gaire de l'illa; si l'ocasió era propícia, arribaven a tot estirar a Mallorca o a la Riviera ligure o a les costes provençals. L'illa era, a més, el centre d'una pirateria de més envergadura, formada gairebé exclusivament per catalans i castellans¹¹. Aquests pirates tenien com a marc d'actuació tot l'espai mediterrani com-

près entre les penínsules itàlica i hispànica i arribaven a vegades a travessar l'Estret i endinsar-se a l'Atlàntic ¹².

Entre 1398 i 1399 les captures i la desviació de naus cap a Sardenya per a confiscar-ne el carregament s'havien fet tan freqüents que Francesc de Casasaja, mercader barceloní molt lligat a la casa reial, cregué necessari portar, en un viatge, un manament del rei Martí destinat a tots els oficials reials a Sardenya perquè, sota pena de 10.000 florins, no li prenguessin les mercaderies, encara que estiguessin en greus dificultats, perquè no hauria resultat just amb un home que deixava tants diners per a la defensa de l'illa ¹³. Ni el mateix rei no tenia segures les coses que li eren destinades: el mes de desembre de 1398 hagué de reclamar a Diego Gonçalvez de Valderrama o Barrasa unes peces de vellut que havia pres d'una nau catalana i que un mercader italià afincat a Barcelona feia venir de Gènova per al rei, que les volia per a la coronació ¹⁴.

Per causa d'aquestes activitats corsàries centrades a Sardenya, els mercaders catalans havien de sofrir marques i represàlies i accions piratesques de gent d'altres nacions, especialment dels genovesos, els més perjudicats pel cors català ¹⁵. A més, aquells que pels seus negocis havien de fer estades a Gènova es veien exposats a freqüents empires de béns i fins i tot a presó personal cada vegada que arribaven notícies de preses de catalans o de castellans al servei del rei d'Aragó contra genovesos ¹⁶; naturalment, hom prenia llavors idèntiques mesures contra els genovesos en terres catalanes ¹⁷. També a França hom prenia mesures semblants quan els perjudicats eren francesos ¹⁸.

La ciutat de Barcelona i les altres ciutats marítimes catalanes protestaven enèrgicament contra aquests fets, que posaven en perill el comerç, base de llur prosperitat; el monarca era el primer interessat a trobar-hi una solució, perquè havia d'indemnitzar els països amics per les pèrdues sofertes per culpa dels corsaris que sortien de Sardenya ¹⁹; però, quan manava als oficials reials de l'illa que no protegissin els corsaris ²⁰, li responien que era llur únic suport contra els rebels i no en feien cas, ja que pensaven com el governador de l'Alguer, Ramon Satriella, que l'any 1404 deia als consellers de Barcelona: "am més que.m diguen ladre que traydor" ²¹. N'hi havia prou, a més, que els oficials reials recordessin el descontentament dels soldats ²² o bé algun desastre, com la pèrdua dels homes que anaven a reforçar el castell d'Aiguafreda, prop de Càller ²³, perquè el rei oblidés les seves exigències.

Convocatòria d'un Parlament de ciutats marítimes per a concertar una ofensiva contra els corsaris

Les ciutats marítimes, especialment Barcelona i València, s'adonaren aviat que era inútil esperar que el rei exigís als oficials de Sardènia que complissin els seus manaments si, al mateix temps, no els proporcionava els diners necessaris per a defensar-se, diners que ell, com ja hem dit, no tenia. Sorgí així la idea de convocar un Parlament per tal que els representants de les ciutats marítimes de la Corona deliberessin sobre aquesta qüestió. No es tractava, doncs, de convocar Corts de tots els estaments i de tots els estats sinó només d'una assemblea restringida a un estament determinat i a un tema concret, tal com se n'havien reunit en altres ocasions.

El primer de juliol de 1398 el rei Martí escrivia des de Saragossa als consellers de Barcelona per informar-los de les negociacions que mantenia amb Gènova per tal de prorrogar la pau i, al final de la carta, suggeria la conveniència de la reunió d'un Parlament de les ciutats marítimes per a tractar de la repressió de la pirateria. Deia:

“Parrie ns encara, e d'açò volem nos escrivats vostra intenció, que degués ésser escrit per vosaltres a totes les universitats marítimes de nostra senyoria que trametessen missatgers llà on nós fóssem, o en altre loch on vós paregués, per tractar fos feta qualche provisió sobre ls fets dels corsaris qui totes les mars roben, cremen e destroxen e per los quals vuy mercaderia és fort en àvol estament”²⁴.

El rei no mencionava la necessitat de solucionar també la defensa de Sardènia, però era el motiu principal que l'impulsava a demanar la reunió del Parlament.

Al cap d'un quant temps, entre octubre i novembre de 1399, totes les ciutats i viles marítimes catalanes havien donat la conformitat a la idea, que els semblà excel·lent per a “reparació de la mercaderia, massa en les presents terres desviada” i càstig dels corsaris: “malvats corsaris, qui ab gran treball e perill perden lurs ànimes destorbant e en altres maneres dampnificant los mercaders e altres, axí de la senyoria del dit senyor com d'altres”²⁵.

Finalment, el primer de novembre de 1399, el rei Martí autoritzà oficialment la reunió²⁶ i donà poders a Barcelona i a València perquè convoquessin les altres ciutats i viles marítimes “insignes” a un Parlament que tractaria de la defensa marítima²⁷. El lloc designat fou Tortosa, perquè el rei devia pensar que hi podria acudir més fàcilment quan s'haguessin acabat les Corts d'Aragó, que llavors el retenien a Saragossa²⁸.

Les ciutats que hi havien de participar eren Barcelona, València, Perpinyà, Tarragona, Tortosa i Mallorca.

A la darrereria de novembre de 1399 Barcelona ja havia escollit els síndics que l'havien de representar²⁹. L'un era Ferrer de Marimon, ciutadà honorat i conseller aquell any, i l'altre era Guillem Pujada, mercader molt relacionat amb la casa reial i molt amic del rei³⁰.

El 29 de gener del 1400 els síndics barcelonins marxaren a Tortosa³¹; hem de suposar, doncs, ja que no tenim més dades sobre aquest punt, que el Parlament començà la seva tasca els primers dies de febrer de 1400. Hi participaren deu síndics: dos per cadascuna de les ciutats de Barcelona, València i Tortosa, tres per Mallorca³², i un per Perpinyà³³. Aquests síndics devien ésser els membres amb veu i vot, però és probable que n'hi assistissin d'altres llocs com a observadors o consultors; així, per exemple, hi havien estat convocats els de Tarragona³⁴ i probablement d'altres viles marítimes menors.

Potser per tal de donar més transcendència a l'assemblea, el 22 de febrer del 1400, el rei autoritzà els consellers i prohoms de Barcelona i València a convocar-hi els eclesiàstics, nobles i ciutats i viles reials, a més de les marítimes ja congregades, que els semblés oportú³⁵. Creiem que, efectivament, hi foren convocats³⁶, però no sabem quants eren ni qui eren, ja que les resolucions del Parlament no els esmenten, al contrari dels síndics de les ciutats i viles marítimes "insignes"; això ens fa pensar que intervingueren en les deliberacions amb caracter consultiu, però sense vot. Llur presència degué servir perquè tots els estaments dels tres territoris que hi participaven estiguessin informats de les resolucions del Parlament i no poguessin ésser impugnades a Corts.

L'obra del Parlament de Tortosa

El Parlament tingué dues etapes, una a Tortosa, des de la primeria de febrer del 1400 fins al mes de maig del mateix any³⁷, i una altra a Barcelona, on els síndics s'entrevistaren amb el rei, que s'havia afanyat a tornar de Saragossa quan li arribà la notícia del desastre sofert al castell d'Aiguafreda, prop de Càller, on foren fets presoners o morts els homes que havien anat a reforçar-lo. Potser el castell mateix caigué a mans dels rebels, perquè el fet provocà una gran alarma i preocupació per la seguretat de Càller, on el rei procurà enviar socors³⁸. Sabem que els síndics negociaren amb el rei des del mes de maig o juny fins al mes de setembre³⁹.

El Parlament de Tortosa s'obrí amb la proposició redactada pels síndics de les ciutats marítimes "insignes" catalanes sobre la situació crítica del comerç a causa de la inseguretad del mar.

"A la vostra reyal excellència és cert que molts, així cristians com moros et de diverses partides, per lur mala cupiditat, no tements senyoria divinal ne temporal, ab diverses fustes de rems et altres armades discorents, cossejants et guerrificants les mars vostres, senyor, et altres, han dats et fets, et dar et fer no cessen, inextimables dans en persones et béns a vostres feels sotmeses et a altres qui no eren ne són enemichs vostres, senyor, navegants pacíficament et mercantívol per les dites mars et habitants simplement en les dites marítimes, combaten, ocehin, nafren, cativen et appresonen aquells com a públichs enemichs, roban et tollen-lus per força lo lur et fahen-lus diverses dans..., de què la mercaderia, per la qual totes et sengles terres on se exerceix són notablement enriquides, augmentades et prosperades, cessa vuy et és de tot decayguda, senyaladament en les marítimes de vostra senyoria" ⁴⁰..

El tema central del Parlament de Tortosa fou la defensa marítima, però era tan complex que comportà la ingerència dels síndics en el govern de Sardenya (ja que culpaven els oficials reials d'aquella situació); tingué, doncs, molta més transcendència i significà un avenç notable del poder polític de les ciutats.

En efecte, dels 43 capítols aprovats pel Parlament, 12 eren dedicats a reformes governatives i administratives, principalment a Sardenya, uns altres 13 eren dedicats a la defensa marítima, 5 al subsidi per a Sardenya, 2 a l'estada dels italians i d'altres mercaders estrangers en terres de la Corona i els restants a afers diversos. Els capítols acordats no foren signats pel rei fins el 15 de gener de 1401 a causa de la insistència de Barcelona per a incloure-hi l'expulsió dels mercaders italians i de la resistència que hi degueren oposar València i Mallorca ⁴¹.

La reforma del govern i de l'administració de Sardenya

Com que el rei necessitava una subvenció per a Sardenya, els síndics de les ciutats exigiren reformes en el govern i l'administració de l'illa que garantissin l'eficàcia de llur esforç per tal d'assegurar-hi el domini català.

El Parlament exigí, en primer lloc, que la governació general de Sardenya, creada per Joan I l'any 1387 ⁴², fos suprimida i substituïda per dues governacions: una de Càller i la Gallura, i una altra del Cap de Lo-

gudor, com havia estat tradicional durant molt de temps. Els parlamentaris asseguraven que el desdoblament del càrrec era molt més eficaç per a la defensa de Sardenya i potser tenien raó. Els rebels controlaven tot el centre de l'illa i les posicions catalanes quedaven aïllades; per tant, a un sol governador li havia de resultar difícil atendre bé la defensa del sector del nord i la del sector del sud. Els parlamentaris exigiren que el càrrec fos quinquennal i que durant els primers cinc anys no fos ocupat per barons ni nobles ni tampoc per substituïts de titulars. La primera petició responia al recel tradicional de l'element ciutadà contra la noblesa; la segona al desig de trencar un costum, força estès, pel qual els titulars no residien a l'illa o només ho feien ocasionalment i el govern requeia en substituïts, que no tenien la mateixa autoritat i potser tampoc la mateixa aptitud.

Acabat l'exercici, els governadors haurien de tenir "taula"⁴³, és a dir, haurien de respondre de llurs actes de govern, però no a Sardenya, on podien tenir influència, sinó a Barcelona, València o Mallorca, segons d'on fossin originaris o residissin habitualment. Abans de començar el mandat haurien de dipositar una fiança en el lloc on després haurien de tenir "taula". El Parlament exigí, a més, una radical limitació del poder dels governadors. Els síndics arribaren a dir que llur poder excessiu, exercit a vegades arbitràriament, havia estat una de les causes de la revolta:

"Com ja sia estat diverses vegades vist et sabut que per lo gran et absolt poder que és estat dat als governadors del dit regne de Cerdenya se són seguits molts inconvenients, car per lur potència et lunyca corporal de lur senyor, los dits governadors voluntàriament han perseguits, afligits et dampnejats molts et diverses havitadors del dit regne ... en tant que en aquell regne et en altres parts fo et és de creença et opinió comuna que la rebel·lió, la qual ara et de lonch temps a ençà és estada et és en lo dit regne, pres son avinent et principi de e en les subergarics e voluntaris processses dels dits governadors"⁴⁴.

Els governadors, doncs, no podrien proveir oficis i, si ho feien, seria provisionalment i assessorats pels consellers de Càller o de l'Alguer; tampoc no podrien substituir els càrrecs. Els processos contra els oficials reials havien d'ésser enviats al rei⁴⁵.

Els governadors i tots els altres oficials reials de Sardenya tindrien prohibit acollir corsaris que haguessin robat súbdits de la Corona catalano-aragonesa o de països amics, concedir-los salconduïts o permetre que s'hi avituallessin; ben al contrari, estarien obligats a empresonar-los i a retornar els béns robats als propietaris legítims⁴⁶.

Els síndics exigiren també el nomenament de nous assessors dels dos

governadors de Sardenya i dels veguers de Càller i de l'Alguer, que durant cinc anys — temps del subsidi atorgat pel Parlament — no podrien ésser de cap manera familiars o domèstics del governador i del veguer respectivament⁴⁷. El Parlament renovà, a més, la prohibició d'exercir el comerç, directament o mitjançant companyies i tant a Sardenya com a d'altres llocs, als titulars dels càrrecs de governador, administrador o oficial⁴⁸. Alfons el Benigne ja ho havia disposat així l'any 1328⁴⁹, també Joan I el 1392⁵⁰, i el mateix Martí l'Humà el 1398⁵¹, però la repetició indica que no era observada. Els síndics asseguraven que hi havia hagut molts abusos en aquesta matèria i exigien que no es repetissin.

El Parlament establí també que els oficials reials no poguessin tenir part del botí de les incursions per terra o de les preses marítimes, que havia de revertir íntegrament als soldats o als habitants de l'illa⁵².

La reforma dictada pel Parlament afectà també l'administració de l'illa. Fou revocada la batllia general i en foren establertes dues de corresponents a les dues governacions. Ambdós batlles haurien d'administrar, mentre durés el donatiu del Parlament, totes les rendes de l'illa, que havien de servir per a pagar els salaris dels oficials reials de Sardenya. Haurien de servir el càrrec personalment i complir estrictament les disposicions del Parlament, no obstant qualsevol ordre en contrari que poguessin rebre del rei o del seu lloctinent⁵³.

Quant als oficis administratius menors, de duanes, salines, recepció i administració d'impostos etc., foren assignats als habitants de l'Alguer i de Càller per a rescabalar-los en certa manera pel que sofrien i perdien a causa de la guerra⁵⁴. També, per tal d'assegurar el bon govern de Sardenya, el Parlament prengué una decisió molt important: que síndics de les ciutats de l'Alguer i de Càller participessin a les Corts generals de la Corona d'Aragó i en les particulars de Catalunya i Mallorca. Probablement els parlamentaris de Tortosa no pensaven gaire en els sards sinó més aviat en els catalans residents en ambdues ciutats, però era un primer pas per al reconeixement de la personalitat política de l'illa al costat dels altres estats que formaven la Corona catalano-aragonesa. La justificació fou que era convenient per a conèixer millor la situació dels afers de l'illa: "per tal que mils et pus certament et pus estesa per vós, senyor, et per tots los de vostra senyoria deçà mar puxa ésser sabut l'estament del dit regne de Cerdenya et sobre aquell, segons expedient aprarrà, ésser, Déu ajudant, provehit"⁵⁵. Probablement les ciutats pensaven també que així podrien controlar una mica més els afers de Sardenya, on hom despenia tants diners sense gaire profit.

Per al futur immediat, el Parlament proposà la creació de tres comissions especials "regonexedors" i "reformadors" amb poders especials del rei, que haurien d'examinar la situació de les posicions catalanes, especialment de Càller i l'Alguer, estudiar les necessitats de defensa en soldats i diners, veure si les rendes reials a Sardenya podien subvenir-hi i redactar un informe complet que haurien de presentar al rei i als parlamentaris. Tindrien plens poders, salvats els privilegis de Càller i de l'Alguer, per a destituir oficials, incoar-los processos i prendre totes les mesures que els semblessin necessàries. Aquestes mesures serien provisionals fins que no fossin aprovades o rebutjades pel rei, aconsellat per les ciutats que intervenien en el Parlament. La potestat dels reformadors s'estenia també a Mallorca i a Eivissa, ja que es deia que els oficials reials de les Illes també havien acollit pirates. Com a Sardenya, els reformadors podrien incoar processos contra els presumptes culpables i enviar-los al rei⁵⁶.

Les mesures contra el cors: el pariatge

Ja hem vist que el Parlament havia prohibit que els governadors de Càller i la Gallura i del Logudor acollissin corsaris i els havia manat que els empresonessin i que tornessin els béns robats. La mateixa disposició fou estesa a tots els oficials reials de València, Mallorca i Catalunya, sota pena de multa de 1.000 florins d'or, privació del càrrec i obligació d'indemnitzar els damnificats pels corsaris que ells haguessin protegit⁵⁷.

Tampoc els eclesiàstics i els nobles no podrien acollir corsaris a llurs respectives jurisdiccions. Pel que fa al rei i al primogènit, haurien de revocar tots els guiatges concedits a corsaris que haguessin damnificat súbdits de la Corona d'Aragó o d'altres països amics i jurar que durant tres anys no concedirien cap salconduit en aquestes condicions i, que si ho feien, no seria vàlid. Per tal d'evitar contradiccions entre les regles dictades i els privilegis de vitualles, hom decidí deixar-los en suspens durant tres anys també⁵⁸.

Pel que fa als compradors de béns robats per pirates, que no haguessin estat presos a enemics, haurien de retornar-los i, a més, pagar una multa de 500 florins d'or amb interessos i despeses, si els havien adquirit amb coneixement de causa⁵⁹. A més de les mesures legislatives, el Parlament de Tortosa en prengué encara unes altres per a combatre el cors i disposà que els delegats del Parlament podrien armar i mantenir armats a qualsevol lloc de la Corona d'Aragó i dels seus mars tants vaixells

com estimessin convenient per a poder perseguir els pirates que haguessin damnificat súbdits d'aquella Corona i defensar el comerç⁶⁰.

Els parlamentaris o llurs delegats podrien nomenar els oficials d'aquestes armades; el botí recollit serviria per al manteniment de la flota i no en caldria lliurar el quint ni l'octau al rei o a l'almirall, respectivament. Aquests vaixells només podrien ésser usats per a la defensa marítima del comerç, mai no podrien ésser emprats pel rei o pel primogènit per a d'altres afers. Cal ressenyar també que el Parlament acordà que per a la contractació de la tripulació dels vaixells no fos seguit el sistema habitual de concessió de guiatges contra tota mena de delictes als qui s'enrolessin, ja que estimava que aquest sistema perjudicava tercers i estimulava la contractació de delinqüents, que feien més mal que bé. Opinava que era millor donar bons salaris i escollir més el personal. Transcrivim el passatge perquè és una mostra del seny de l'estament mercantil i de la disconformitat amb un sistema que sempre els perjudicava:

“Declarat més avant que alguns acordats d'aquestes armades no.s puxen alegrar d'alguns guiatges, allongaments o sobresehiments de crims o de deutes o de plets, car gran peccat és tolre et tardar son dret a altri. E per ço fan mal de lur prou moltes armades ab tals guiatges, allongaments et sobresehiments, et ab plors de molta mesquina persona de qui.s tenen lo lur, car pus lo sou sia covinent et ben pagat, se trobarà assats de bona gent a les dites armades sens peccat et plor d'altri”⁶¹.

Per tal de sufragar les despeses de l'armament d'aquests estols, anomenats “pariatge”, perquè eren organitzats conjuntament i paritària pels tres estats marítims, el Parlament de Tortosa acordà posar en vigor un nou impost, conegut també pel mateix nom de “pariatge”, la quantia del qual seria determinada més endavant. Seria aplicat a totes les mercaderies que entressin o sortissin dels estats de la Corona d'Aragó per via marítima, durant un període màxim de tres anys.

Les flotes haurien d'ésser armades conjuntament pels tres estats marítims, mitjançant acord dels representants de les tres capitals: Barcelona, València i Ciutat de Mallorca⁶².

El Parlament acordà que, abans d'acabar les sessions, delegaria poders en uns “defenedors de la mercaderia”, que nomenaria a les ciutats i viles marítimes, els quals s'encarregarien de l'organització dels estols i dels altres afers derivats de la defensa marítima. Uns clavaris, elegits també pel Parlament, tindrien cura de l'administració dels diners del nou impost.

Els “defenedors” foren dotats de poders amplíssims i quedaren deslliats de tota jurisdicció superior, incloses la del rei i del primogènit. De

fet i de dret els “defenedors” només eren responsables davant del Parlament; el rei no podia processar-los ni immiscir-se en els afers que dirigien⁶³. No es podia demanar més llibertat d’acció ni una victòria més completa sobre l’autoritat reial.

El Parlament dictà també un cert nombre de disposicions complementàries per a reglamentar l’elecció i el cessament dels “defenedors” i dels altres oficials; el control anual de l’actuació de “defenedors” i clavaris, i el dret a reunir-se quan els semblés necessari per a tractar i decidir afers de llur competència⁶⁴.

La concessió del subsidi per a Sardenya. Darreres disposicions del Parlament

El nou impost del pariatge havia de servir per a cobrir les despeses dels estols destinats a la persecució dels corsaris i per a pagar el subsidi que el Parlament atorgà al rei per a la defensa de Sardenya. Les grans ciutats marítimes i especialment Barcelona es feien responsables així de la defensa de l’illa. Una pesada responsabilitat que, en els moments de perill, el rei els recordà, de la mateixa manera que les ciutats havien fet notar al monarca que la prenien no perquè hi estiguessin obligades sinó per tal d’ajudar-lo en la necessitat, ja que el finançament dels afers públics corresponia al tresor reial: “com esguarden la comuna utilitat de la cosa pública, de la qual, senyor, sóts cap et príncep, regidor et mantenedor, convendrien ésser fetes de vostres tresors”⁶⁵.

Naturalment, les ciutats no ajudaren el rei a Sardenya només per altruisme sinó perquè creien que era necessari atacar la pirateria a l’arrel, és a dir, a Sardenya, si hom volia obtenir algun resultat positiu en la lluita. Tampoc no és segur, com ha dit algun historiador, que Sardenya no interessés ja a les ciutats catalanes, principalment a Barcelona, perquè les esperances de prosperitat econòmica que hom hi havia dipositat havien resultat fallides⁶⁶.

Tot en aquest Parlament i en la conducta posterior de Barcelona durant el regnat de Martí l’Humà fa creure que, malgrat que els prohoms i mercaders barcelonins se sentien una mica defraudats per com havien anat les coses a Sardenya, encara tenien esperances que, pacificada l’illa i administrada més sàviament, deixaria d’ésser una càrrega i seria l’adquisició beneficiosa que havien somiat. Quan, el 22 de desembre de 1402, el rei escriví als consellers de Barcelona per autoritzar-los a posar els

diners del pariatge a la Taula de Canvi de la ciutat, declarà que era una concessió que feia de gust perquè Barcelona havia demostrat sempre un gran interès per la cosa pública, gairebé tant com el sobirà, i perquè sabia que era la que es preocupava més per la salvació del regne de Sardenya: “e sapiam que en vosaltres va més a la salvació e reformació del regne de Sardenya que a altres qualsevol de nostra senyoria”⁶⁷.

El Parlament de Tortosa, doncs, acordà donar un subsidi per a la defensa de les posicions catalanes a Sardenya; segons els síndics, només per a la conservació de les places calien 25.000 florins d'or anuals; d'aquesta quantitat, el Parlament es comprometé a aportar-ne les dues terceres parts, sempre que el rei en pagués la terça restant.

Els 25.000 florins anuals havien d'ésser lliurats als administradors de Càller i de l'Alguer i havien de servir exclusivament per a despeses de defensa, mai per a pagar els salaris dels oficials reials a Sardenya, que havien d'ésser-ho amb el producte de les rendes reials de l'illa. Com que hom temia que no n'hi hauria prou, el Parlament demanà al rei que revoqués els donatius a particulars, assignats sobre aquelles rendes, i que no n'atorgués més. El monarca hi consentí i posà en vigor l'escala de prioritats que havia establert Pere el Cerimoniós: 1) salaris dels guardes dels castells de Càller i de l'Alguer i assignacions per a llur defensa; 2) salaris dels guardes dels castells restants; 3) salaris dels oficials; 4) salaris dels homes a cavall etc. El Parlament decidí també que els dos administradors de Sardenya portessin els comptes del subsidi del Parlament i de les rendes reials separadament i que a la fi de cada any retessin comptes a tres oïdors, un de designat pel rei i els altres dos pels defenedors de la mercaderia⁶⁸.

La negociació del subsidi per a Sardenya fou el tema on el Parlament trobà més dificultats per a arribar a un acord amb el rei. Els síndics volien que el monarca assignés a la tercera part que li pertocava de pagar rendes segures i la discussió es centrà en aquesta qüestió.

El 5 de març del 1400, poc temps després que el Parlament hagués començat, el rei havia ofert per a pagar la part que li corresponia en la defensa de l'illa la quarta part de les dècimes i la tercera part dels emoluments que ingressava pels processos d'usures i restes de causes pies⁶⁹.

L'assignació d'aquestes rendes no agradà als parlamentaris, que estaven disposats a acceptar la quarta part de les dècimes però no la resta. Llavors el rei oferí les rendes reials de Mallorca⁷⁰, que el Parlament acceptà finalment. Tampoc aquestes rendes no eren ben netes. Joan I havia empenyorat al mercader llombard Luchino Scarampi, amb contractes

qualificats més tard d'usuraris, tant les dècimes, els emoluments de processos per usura i les restes de causes pies, rebutjades pel Parlament, com les rendes de Mallorca, que ja llavors havien de servir per a les despeses de defensa de Sardenya⁷¹, malgrat que sembla que no hi arribaven perquè Luchino Scarampi i els consellers del rei s'ho quedaven, segons les acusacions de què foren objecte a la mort de Joan I. No obstant el procés incoat contra els consellers de Joan I, entre ells Luchino Scarampi, aquest mercader no perdé els seus drets sobre les rendes; el 10 de novembre de 1399 havia arribat a un acord amb el rei Martí, pel qual continuaria rebent-les; n'hauria de lliurar, però, l'import a Francesc Foix, de l'oficina del mestre racional, que n'havia de respondre al rei⁷². Malgrat tot, doncs, el Parlament consentí que la part del subsidi corresponent al rei fos assignada sobre aquestes rendes i consentí també que en fos reservada la quarta part per a assignacions anteriors: la casa de la reina etc. Francesc Foix quedà encarregat de fer arribar aquests diners als parlamentaris o als "defenedors" i hagué de garantir-ho amb els seus béns propis.

A més de les disposicions que ja hem comentat, que eren les més importants, les ciutats en feren aprovar d'altres relacionades amb el comerç, però que no tenien relació directa amb el tema pel qual s'havia convocat el Parlament, com fou la qüestió de la permanència dels mercaders italians a la Corona d'Aragó, de la qual no m'ocuparé ara perquè ja ho vaig fer en un altre lloc⁷³.

De l'execució de les disposicions elaborades pel Parlament en quedaren encarregats els "defenedors de la mercaderia", assessorats, si calia, pels consellers, jurats o cònsols de les ciutats respectives. De la creació del dret del pariatge i dels resultats de la intervenció de les ciutats marítimes a Sardenya ja ens n'hem ocupat sumàriament en una altra ocasió i ara no ens hi podem estendre⁷⁴. Alguns aspectes els analitzà també Claude Carrère a la seva obra sobre Barcelona. Segons aquesta autora, malgrat que el Parlament aconseguí un èxit en la disminució de les activitats corsàries durant uns quants anys, tornaren a revifar-se després, Sardenya no pogué ésser pacificada i les disposicions contra els italians foren revocades al cap d'un any; l'èxit més durador hauria estat, doncs, la institució dels "defenedors de la mercaderia", que romangué com a representació col·lectiva de l'estament mercantil, i l'impost del pariatge, que li donà autonomia financera i una capacitat d'acció superior a la que tenien els cònsols⁷⁵. Cal reconèixer, però, que, en uns moments tan delicats, només mantenir les posicions a Sardenya ja fou un èxit prou important i permeté guanyar temps per a organitzar l'expedició del 1409.

Note

¹ V. SALAVERT, *Cerdeña y la expansión mediterránea de la Corona de Aragón (1297-1314)*, Madrid, 1956, 2 vols.; A. ARRIBAS PALAU, *La conquista de Cerdeña por Jaime II de Aragón*, Barcelona, 1952; G. MELONI, *Genova e Aragona all'epoca di Pietro il Cerimonioso*, Pàdua, 1971-1982, 3 vols.; M.T. FERRER I MALLOL, *Els corsaris castellans i la campanya de Pero Niño al Mediterrani. Documents sobre "El Victorial"*, a "Anuario de Estudios Medievales", 5 (1968), pp. 268-272, i *La conquesta de Sardenya i la guerra de cors mediterrani, a Els Catalans a Sardenya*, Barcelona, 1984, pp. 35-40; F.C. CASULA, *La Sardenya catalano-aragonesa. Perfil històric*, Barcelona, 1985 (Episodis de la Història, 258).

² La revolta sarda es complicà amb la guerra que la Corona d'Aragó sostenia contra Gènova ja des del 1351: G. MELONI, *Genova e Aragona* cit., I, pp. 151 i ss.

³ A. BOSCOLO, *La politica italiana di Martino il Vecchio, re d'Aragona*, Pàdua, 1962, pp. 34-36, 40-47. Sàsser fou lliurada als rebels pel capità del castell. Andreu Despuig: *ibidem*, p. 41. Gutierre Díez de Games fa una descripció ben clara de la situació a "El Victorial": «En aquel tempo no abía el rey de Aragón en Çerdeña sinó Luego Sardo e el Alguer e el castil de Callar, que toda la otra tierra estava revelada. Heran estonzes señores de la Çerdeña miçer Blanque, jube de Arborea e señor de Montleón»: G. DÍEZ DE GAMES, *El Victorial. Crónica de D. Pero Niño, conde de Buelna*, ed. i est. per J. de M. Carriazo, Madrid, 1940, p. 112.

⁴ M.T. FERRER I MALLOL, *El Patrimoni reial i la recuperació dels senyories jurisdiccionals en els estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV*, a "Anuario de estudios Medievales", 7 (1970-1971), pp. 351-355.

⁵ F. CARRERAS I CANDI, *La ciutat de Barcelona*, a *Geografia de Catalunya*, Barcelona, s.a., p. 655.

⁶ E. PUTZULU, *Pirati e corsari nei mari della Sardegna*, a IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón (Palma de Mallorca, 1955). Actas y comunicaciones, I, Palma de Mallorca, 1959, p. 158; M.T. FERRER, *La conquesta de Sardenya i la guerra de cors mediterrani* cit., pp. 35-38.

⁷ Gutierre Díez de Games explica "El Victorial" que, quan Pero Niño entrà al port de l'Alguer i es preparava per a apresar-hi tres naus de corsaris, renuncià a l'empresa a patició del capità de la guarnició de la ciutat que li demanà "de parte del rey de Aragón que dexase aquellos corsarios, diciendo que ellos no tenían otra vida sinó a ellos, que les guardavan los puertos e les trayan mantenimientos"; per això, deia Gutierre Díez de Games, «eran allí seguros quantos corsarios allí benian»: G. DÍEZ DE GAMES, *El Victorial*, p. 113.

⁸ Cf. les notes 8 i 9 i *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña*, publ. per la Real Academia de la Historia. *Cortes de Cataluña*, Madrid, 1901, vol. IV, Parlament de Tortosa i Barcelona de 1400-1401, p. 394, article 29: "Item com se diga per alguns que en temps passats lo regne de Cerdenya o los lochs qui en aquell són a obediència vostra, senyor, són estats en gran partida sostinguts per cosseria, et que cessant la cosseria porà cessar lo dit sosteniment..."

⁹ «et són en causa o culpa... alguns oficials de algunes illes de vostra senyoria, principalment de Cerdenya, prenants escusa o color de necessitat, sots la qual no solament no curen ne volen, jassia requests, pendre, punir et castigar los dits malfaytors allí declinants, ne fer restituir per aquells les coses desrobades o furtades a aquells de qui seran estades, ans, ço que és pus abhominable, lus donen tota favor et ajuda, acullín, guian et asseguran aquells et lurs fustes et béns derrobats et consentín et permetén d'aquells ésser fets encants et vendes dins lur juradió ió et subvenín-los de viandes et altres coses et parqnejan ab ells en les dites robaries et mals guanys

et encara prenén d'aqueèn quintes, vuitens et altres parts d'aquells et en altres mesures": *Cortes cit.*, IV, p. 376.

¹⁰ Cf. M.T. FERRER I MALLOL, *El cors català contra Gènova segons una reclamació del 1370, a Sardegnna, Mediterraneo e Atlantico tra Medioevo ed Età Moderna Studi Storici in memoria di Alberto Boscolo, a cura di L. D'Arienzo. II. Il Mediterraneo*, Roma, 1993, pp. 271-290, i *La conquesta de Sardènyia i la guerra de cors mediterrània cit.*, pp. 37-38. Poc abans de la convocatòria del Parlament de Tortosa-Barcelona, l'any 1399, Joan Olzina, amb la nau armada de Càller, havia pres la de Joan de "Astaricha" de Lequeitio, biscaí, carregada de marcaderies de genovesos: M.T. FERRER, *Els corsaris castellans cit.*, p. 274. Pel gener de 1400 o finals de desembre de 1399 la mateixa nau armada de Càller havia robat prop d'Eivissa una barca patrocinada pel valencià Bernat Martí, que portava una càrrega de figues, propietat del genovès Gerardo Gentile: ACA, C, reg. 2172, f. 39v.

¹¹ M.T. FERRER, *Els corsaris castellans cit.*, pp. 274-275, 286-287 i 290-295; *Dos registres de l'Officium Maris de Gènova (1402-1403, 1408-1410)*, a "Atti del I Congresso Storico Liguria-Catalogna" (Ventimiglia-Genova, 1969), Bordighera, 1974, pp. 260-261, i *La conquesta de Sardènyia i la guerra de cors mediterrània*, pp. 37-38.

¹² Cap a finals de 1399 o començaments del 1400, Diego González de Valderrama, castellà, havia apresat tres naus, també castellanes, al cap de sant Vicenç, i tres naus genoveses al port de Cadis; en la mateixa època, Bartolomé de las Casas, també castellà, capturà tres naus al port de Cascaes, a Portugal, i Sancho de Boytrón, un altre corsari també castellà, prengué a les mars de Màlaga o de Granada una nau genovesa; tots aquests corsaris solien anar a Sardènyia: ACA, C, reg. 2173, f. 48r.-v. i reg. 2172, ff. 66v.-67v.

¹³ ACA, C, reg. 2171, f. 185r.

¹⁴ ACA, C, reg. 2171, f. 56v. i M.T. FERRER, *La conquesta de Sardènyia i la guerra de cors mediterrània*, pp. 37-38.

¹⁵ R. BRUN, *Annales avignonnaises de 1382 à 1410, extraites des Archives de Dauphiné*, a "Mémoires de l'Institut Historique de Provence", XII, 1-2 (1935), pp. 69-73, 74-75. ACA, C, reg. 2169, ff. 6v.-7r.; reg. 2172, ff. 85r. i 166v.-167r.; reg. 2173, ff. 113v.-114r. i 162v.-163r.; reg. 2286, f. 8r.-v.; reg. 2244, f. 64v.; reg. 2246, ff. 18v.-19r.; Archivio di Stato di Genova, *Diversorum* 499, f. 168v. etc.

¹⁶ R. PIATTOLI, *Lettere di Piero Benintendi, mercante del Trecento*, a "Atti della società Ligure di Storia Patria", LX (1932), pp. 121-123, i ACA, C, reg. 2243, f. 122v.

¹⁷ R. PIATTOLI, *Lettere di Piero Benintendi cit.*, p. 130.

¹⁸ ACA, C, reg. 2173, f. 133r.-v.

¹⁹ ACA, C, reg. 1924, f. 41r.v.; reg. 2239, f. 56v.; reg. 2242, f. 81r.; reg. 2243, f. 13r. i ASG, *Diversorum Communis Janue*, 1, mazzo 2, doc. 39.

²⁰ ACA, C, reg. 2243, f. 13r. (1399, setembre, 27): carta als oficials de l'Alguer.

²¹ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Lletres comunes originals, 2 (1404, abril, 7).

²² ACA, C, reg. 2243, f. 17r.-v. (1399, octubre, 9).

²³ ACA, C, reg. 2243, ff. 87v. i 91r.-92v. (1400, abril, 3).

²⁴ ACA, C, reg. 2242, f. 8r.-v.

²⁵ Carta dels còsols de Perpinyà als consellers de Barcelona, del 30 d'octubre de 1399 (*Cortes cit.*, IV, p. 368) i carta dels jurats de Mallorca del 3 de novembre del mateix any (*ibidem*, pp. 368-369). Cf. també Cl. CARRÈRE, *Barcelone, Centre économique à l'époque des difficultés, 1380-1462*, Paris-La Haya, 1967, p. 711, i vol. 2, pp. 196-197 de la traducció catalana, Barcelona, 1978.

²⁶ ACA, C, reg. 2172, f. 53v., doc. inclòs en un del 22 de febrer de 1400.

²⁷ ACA, C, reg. 2173, f. 16v.

²⁸ ACA, C, reg. 2243, ff. 40v.-41r.

²⁹ El rei aprovà l'elecció el 9 de desembre de 1399: *ibidem*.

³⁰ Sobre ambdós personatges cf. Cl. CARRÈRE, *Barcelone* cit., p. 712 i pp. 197-198 de la trad. catalana. El 1393 Guillem Pujada era comissari a Sicília per a prendre possessió dels béns dels rebels en nom de la cort: ASP, R. Cancelleria, 19, f. 140v. Després sabem que s'encarregava de comprar coses per al rei, li deixava diners etc.: ACA, C, reg. 2239, f. 110r., reg. 2232, f. 78v. i reg. 2243, f. 92r.

³¹ *Cortes* cit., IV, p. 369.

³² El major nombre de síndics mallorquins responia a una causa: representaven tota l'illa i per tant la delegació havia d'ésser formada per un noble, un ciutadà i un forà.

³³ Li corresponia un sol síndic perquè era una vila, no una ciutat: *Cortes* cit., IV, p. 174.

³⁴ De fet Tarragona no podia ésser convocada perquè era senyoriu de l'arquebisbe, que sempre s'oposava a la participació directa de la ciutat a les Corts: J.F. CABESTANY, *Tarragona a les Corts catalanes (1283-1422)*, a "Quaderns d'Història Tarraconense", I (1977), pp. 69-79.

³⁵ ACA, C, reg. 2172, f. 53v.

³⁶ El 18 de març de 1400 el rei Martí escrivia als «reverents religiosos, nobles, amats e feels nostres» del Parlament de Tortosa sobre les qüestions que s'hi debatien: ACA, C, reg. 2243, f. 76v.

³⁷ El 16 de maig del 1400 tornaren a Barcelona els síndics Ferrer de Marimon i Guillem Pujada: *Cortes* cit., IV, p. 370.

³⁸ ACA, C, reg. 2243, ff. 87v.-92v. A la darrera d'abril, el rei ja era a Barcelona: ACA, C, cr. Martí I, núm. 292. Poc després marxà a la Garriga: *ibidem*, ff. 94v.-95r., i al començament de juny tornava a ésser a Barcelona: ACA, C, reg. 2241, f. 85r.

³⁹ El 12 de setembre el rei escriví als seus oficials a Sardènia que el Parlament de Tortosa s'havia acabat ja a Barcelona: ACA, C, reg. 2243, f. 139r.-v.

⁴⁰ *Cortes*, IV, pp. 375-376.

⁴¹ AICB, Llibre del Consell, 28, f. 17, publ. a *Cortes* cit., IV, pp. 270-272. Sobre el tema de l'expulsió dels mercaders italians cf. M.T. FERRER I MALLOL, *Els italians a terres catalanes (segles XII-XV)*, a "Anuario de Estudios Medievales", 10 (1980), pp. 408-409.

⁴² M.M. COSTA, *Dades sobre els governadors de Sardènia en temps de Pere el Cerimoniós*, a VII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó. Crònica. Ponències i Comunicacions, Barcelona, 1962, II, pp. 355-356, i *Oficials de la Corona d'Aragó a Sardènia (segle XIV). Notes biogràfiques*, a "Archivio Storico Sardo", XXIX (1964), p. 360.

⁴³ *Cortes* cit., capítol 1, p. 379.

⁴⁴ Anteriorment, Alfons el Benigne havia atribuït la insurrecció de Sardènia a la «negligènciam, ambicionem improbam et detestandam aministrationem officialium»: F. SOLDEVILLA, *Història de Catalunya*, I, Barcelona, 1962, p. 444, n. 142.

⁴⁵ *Cortes* cit., IV, capítol 2, pp. 379-386.

⁴⁶ *Cortes* cit., capítol 3, p. 380.

⁴⁷ *Cortes* cit., capítol 4, pp. 380-381.

⁴⁸ *Ibidem*, capítol 5, p. 381.

⁴⁹ S. LIPPI, *L'Archivio Comunale di Cagliari*, Càller, 1897, p. 136; R. DI TUCCI, *Il Libro Verde della città di Cagliari*, Càller, 1925, pp. 159-160.

⁵⁰ R. DI TUCCI, *Il Libro Verde* cit., p. 330.

⁵¹ E. PUTZULU, *Carte reali aragonesi e spagnole dell'Archivio Comunale di Cagliari (1358-1719)*, Pàdua, 1959, p. 25.

⁵² *Cortes* cit., IV, capítol 6, pp. 381-382.

- ⁵³ Cortes cit., capítol 7, p. 382.
- ⁵⁴ Cortes cit., capítol 8, pp. 382.
- ⁵⁵ Cortes cit., capítol 9, p. 383.
- ⁵⁶ Cortes cit., capítols 10, 11 i 12, pp. 383-385.
- ⁵⁷ Cortes cit., capítol 13, p. 385.
- ⁵⁸ Cortes cit., capítols 14 i 15, pp. 385-386. Sobre els privilegis de vitualles, cf. abans, nota 5.
- ⁵⁹ Cortes cit., capítol 16, pp. 386-387.
- ⁶⁰ Cortes cit., capítol 23, p. 391.
- ⁶¹ Cortes cit., capítol 17, pp. 387-388.
- ⁶² Cortes cit., capítol 18 i 19, pp. 388-389.
- ⁶³ Cortes cit., capítols 20, 21 i 22, pp. 389-391.
- ⁶⁴ Cortes cit., capítols 24-28, pp. 391-393. C. CARRÈRE, *Barcelone* cit., pp. 52-54 i 713 (I, pp. 51-54 i II pp. 198-199 de la trad. catalana) s'ocupa força extensament de l'organització dels defenedors de la mercaderia. Creu que és una generalització de la institució creada a Barcelona el 1394 a iniciativa dels mercaders i mitjançant un privilegi de Joan I.
- ⁶⁵ Cortes cit., capítol 18, p. 388.
- ⁶⁶ M. MITJÀ, *Barcelona y el problema sardo en el siglo XIV*, a VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón, p. 459.
- ⁶⁷ ACA, C, reg. 2245, f. 70.
- ⁶⁸ Cortes cit., capítols 29, 30, 31 i 32, pp. 393-396.
- ⁶⁹ ACA, C, reg. 2243, f. 72v.
- ⁷⁰ ACA, C, reg. 2243, f. 76v.
- ⁷¹ M. MITJÀ, *Procés contra els consellers, domèstics i curials de Joan I, entre ells Bernat Metge*, a "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", XXVII (1957-1958), pp. 375-417. M. DE RIQUER, *Obras de Bernat Metge*, Barcelona, Universitat, 1959, pp. 92, 97, n. 154, 104, n. 24, i 115.
- ⁷² ACA, C, reg. 2193, ff. 80v.-81r.
- ⁷³ M.T. FERRER, *Els italians a terres catalanes* cit., pp. 406-419.
- ⁷⁴ M.T. FERRER, *La conquesta de Sardenya i la guerra de cors mediterrani* cit., pp. 38-40.
- ⁷⁵ C. CARRÈRE, *Barcelone* cit., pp. 713-714 (II, pp. 198-199 de la trad. catalana). Sobre l'actuació dels defenedors de la mercaderia, cf. pp. 53-61 (I, pp. 51-60 de la traducció).